

УДК 378:37-043.5-057.87-056.265:355.01

ПАВЛО ФЕДУНИШИН, аспірант кафедри початкової освіти та освітніх інновацій, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна
ORCID: ID 0009-0008-3167-9681

pavlo.fedunyshyn.18@pnu.edu.ua

ОЛЕНА БУДНИК, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій, директор Центру інноваційних освітніх технологій "CNU EcoSystem", Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна
ORCID: ID 0000-0002-5764-6748

olena.budnyk@cnu.edu.ua

ТРАВМО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ВИКЛИКИ ВІЙНИ

PAVLO FEDUNYSHYN, Postgraduate Student of the Department of Primary Education and Educational Innovations, Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ukraine

OLENA BUDNYK, Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Professor of the Department of Primary Education and Educational Innovations, Director of the Center for Innovative Educational Technologies "CNU EcoSystem", Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ukraine

A TRAUMA-INFORMED APPROACH IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS: CHALLENGES OF WAR

У статті обґрунтовано теоретичні основи та розкрито практичні аспекти впровадження травмо-орієнтованого підходу в освітній процес закладів вищої освіти, адже виклики воєнного стану в Україні спричинили зростання кількості дітей молодшого шкільного віку з травматичним досвідом, що детермінує потребу підготовки майбутніх педагогів початкової школи. У межах дослідження проведено аналіз наукового дискурсу, що дозволило уточнити сутність ключових дефініцій, зокрема травмо-орієнтований підхід розглядається як цілісна система організації освітнього середовища, що базується на розумінні впливу психотравми на когнітивний та емоційний розвиток мо-

лодшого школяра. Визначено специфіку травмо-інформованого навчання як методології, спрямованої на створення безпечного освітнього середовища та запобігання ретравматизації учнів через особливості налагодження педагогічної взаємодії у закладі освіти. Окреслено пріоритетні напрями підготовки майбутніх учителів початкових класів, серед яких: формування навичок емоційної саморегуляції, опанування технік кризової інтервенції та розвиток емпатійної комунікації. Особливу увагу приділено методам розпізнавання поведінкових маркерів травми у дітей молодшого шкільного віку. Обґрунтовано етапність формування готовності майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах (по)воєнного стану (ознайомлювальний, аналітичний, практичний, комунікативний і підтримувальний етапи) для

психолого-педагогічного супроводу учнів із травмами війни. Практичне значення дослідження полягає у можливості інтеграції запропонованих підходів в освітню програму підготовки здобувачів освіти спеціальності АЗ "Початкова освіта". Висновки дослідження підтверджують, що впровадження травмо-інформованого підходу є необхідною умовою забезпечення психологічного благополуччя як учнів, так і педагогів у кризовий період життєдіяльності.

Ключові слова: травмо-орієнтований підхід, травмо-інформоване навчання, професійна підготовка, майбутні вчителі початкової школи, педагогічна взаємодія, діти з досвідом війни.

Summary. This article provides a theoretical foundation and practical insights into the implementation of a trauma-informed approach within the

educational process of higher education institutions, as the challenges posed by martial law in Ukraine have led to an increase in the number of primary school-aged children with traumatic experiences, thereby highlighting the need to train future primary school teachers. As part of the study, an analysis of the academic discourse was conducted, which helped to clarify the essence of key definitions; in particular, the trauma-informed approach is viewed as a holistic system for organising the educational environment, based on an understanding of the impact of psychological trauma on the cognitive and emotional development of primary school pupils. The specific features of trauma-informed learning as a methodology aimed at creating a safe educational environment and preventing the retraumatisation of pupils through the particularities of establishing pedagogical interaction within the educational institution have been identified. Priority areas for the training of future primary school teachers have been outlined, including: the development of emotional self-regulation skills, the mastery of crisis intervention techniques, and the development of empathetic communication. Particular attention has been paid to methods for recognising behavioural markers of trauma in primary school children. The phased approach to preparing future primary school teachers for work in conditions of (post-)war state (introductory, analytical, practical, communicative and supportive stages) for the psychological and pedagogical support of pupils with war-related trauma is substantiated. The practical significance of this study lies in the possibility of integrating the proposed approaches into the educational programme for students specialising in A3 'Primary Education'. The findings of the study confirm that the implementation of a trauma-informed approach is a necessary condition for ensuring the psychological well-being of both pupils and teachers during times of crisis.

Key words: trauma-oriented approach, trauma-informed learning,

professional training, prospective primary school teachers, pedagogical interaction, children with experience of war.

Мета: обґрунтувати теоретичні засади та визначити практичність травмо-орієнтованого підходу в системі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах воєнного стану.

Завдання дослідження: 1) на основі аналізу наукової літератури визначити сутність ключових понять (травмо-орієнтований підхід, травмо-інформоване навчання, педагогічна взаємодія, діти з травматичним досвідом війни); 2) окреслити основні напрями підготовки майбутнього вчителя до педагогічної взаємодії з учнями, які мають травматичний досвід; 3) визначити етапність формування готовності вчителя початкових класів до впровадження травмо-інформованого навчання в школі.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасні умови функціонування системи освіти України характеризуються суттєвими викликами, зумовленими наслідками воєнних дій, що мають значний вплив на психоемоційний стан дітей молодшого шкільного віку (Зливков та ін., 2023). Зростання кількості учнів, які пережили травматичний досвід війни, актуалізує необхідність трансформації підходів до організації освітнього процесу, зокрема впровадження травмо-орієнтованого та травмо-інформованого навчання (Budnyk, Kotyk et al., 2024). Водночас традиційна система професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи не повною мірою забезпечує формування готовності до ефективної педагогічної взаємодії з дітьми, які перебувають у стані стресу або мають травматичний досвід (Бахтин, 2025). Це проявляється у недостатньому рівні сформованості відповідних знань, практичних умінь, емоційної стійкості та навичок підтримувальної комунікації. За таких умов виникає об'єктивна потреба у науковому осмисленні сутності травмо-орієнтованого підходу, визначенні змісту та напрямів професійної підготовки майбутніх учителів, а також

обґрунтуванні етапності формування їхньої готовності до роботи з учнями, які зазнали впливу травматичних подій війни (Головатенко, 2023). Отож, проблема травмо-орієнтованого підходу в освіті в останні роки набуває особливої актуальності як у вітчизняному, так і в зарубіжному науковому дискурсі (Somo, 2024). Травмо-орієнтований підхід сформувався в межах міждисциплінарних досліджень психології, соціальної роботи та освіти, сутність якого полягає у визнанні того, що травматичний досвід (наси́льство, війна, втрата, вимушене переселення) суттєво впливає на когнітивний, емоційний і поведінковий розвиток дитини. Цей підхід базується на трьох ключових принципах: безпека (фізична й емоційна), довіра і передбачуваність, підтримка та співпраця. Подібну спрямованість на практичне впровадження демонструє праця О. Матвієнко (2025), у якій окреслено принципи створення безпечного освітнього середовища та розвитку стійкості учнів, проте недостатньо деталізовано механізми підготовки майбутніх учителів до реалізації зазначеного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Травмо-інформоване навчання є практичною реалізацією травмо-орієнтованого підходу в освітньому середовищі, що передбачає організацію навчального процесу з урахуванням психологічних наслідків травми. У працях "Substance Abuse" та "Mental Health Services Administration" (2024), а також дослідженнях Susan E. Craig (2016) наголошено, що таке навчання включає: створення безпечного освітнього середовища; розвиток емоційної регуляції учнів; формування стабільних і підтримуючих відносин між учителем і учнями; використання гнучких педагогічних стратегій. Таким чином, травмо-інформоване навчання спрямоване не лише на передачу знань, а й на відновлення психологічного благополуччя дитини, зокрема в умовах війни (Somo, 2024).

Педагогічна взаємодія розглядається як система цілеспрямованих комунікативних, емоційних і соціальних контактів між учителем і учня-



Рис. 1. Пріоритетні напрями підготовки майбутнього вчителя до педагогічної взаємодії з учнями, які мають травматичний досвід

Джерело: створено авторами.

ми, що забезпечують навчання та виховання в умовах початкової школи. У контексті травмо-орієнтованого підходу її сутність трансформується: учитель виступає не лише як носій знань, а як фігура підтримки та стабільності; важливими стають емпатія, чутливість до стану дитини, безоціночне прийняття; взаємодія має бути передбачуваною та структурованою, що знижує рівень тривоги. Дослідники S. Craig (2016), A. Culshaw і K. Bodfield (2025) зауважують, що саме якість педагогічної взаємодії, побудованої на принципах безпеки, довіри, емоційної підтримки та чуйного реагування, є ключовим чинником відновлення дітей з травмою війни.

Поняття "діти з травмами війни" охоплює дітей, які пережили або безпосередньо зазнали впливу воєнних дій: обстріли, втрату близьких, евакуацію, життя в умовах небезпеки (Зликов та ін., 2023). За даними UNICEF (2024) та World Health Organization (2023), для таких дітей характерні підвищена тривожність і страх, ПТСР, труднощі з концентрацією уваги, емоційна нестабільність, агресивна або замкнена поведінка. Важливо, що ці прояви часто мають адаптивний характер, тобто є природною реакцією на ненормальні обставини.

Окрім наукові дослідження Т.

Головатенко (2023), О. Матвієнко (2025), A. Culshaw і K. Bodfield (2025) присвячені проблемам підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії з дітьми, які мають травматичний досвід. У них акцентується увага на необхідності інтеграції психологічної та педагогічної складових професійної підготовки, розвитку рефлексивних умінь, емоційної компетентності та навичок підтримувальної комунікації. Водночас аналіз наукових джерел засвідчує, що, попри наявність значної кількості досліджень, питання комплексної підготовки майбутніх учителів початкової школи до впровадження травмо-інформованого навчання в умовах війни потребує подальшого наукового осмислення. Недостатньо розробленими залишаються аспекти визначення структурних компонентів такої підготовки, обґрунтування її етапності та узгодження теоретичних і практичних складових професійного становлення майбутнього педагога (Головатенко, 2023).

Для узагальнення складових професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів доцільно представити взаємопов'язані напрями, що формують їхню професійну готовність до роботи з учнями, які мають травматичний досвід (рис. 1).

Їхнє виокремлення дозволяє забезпечити послідовне формування знань, умінь, навичок і особистісних якостей майбутнього вчителя. Важливим є не лише засвоєння теоретичного матеріалу, а й набуття практичного досвіду, розвиток здатності до аналізу власної діяльності та формування емоційної стійкості. Такий підхід сприяє переходу від формального засвоєння інформації до усвідомленої професійної діяльності, орієнтованої на потреби дитини (Бахтин, 2025).

Важливим завданням нашого дослідження є визначення алгоритму формування травмоутливної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. З цією метою здійснено конкретизацію процесу його професійної підготовки до педагогічної взаємодії з учнями, які мають травматичний досвід (табл. 1). Аналіз запропонованої етапності засвідчує, що її ефективність забезпечується поєднанням теоретичних знань, практичного досвіду та особистісного розвитку майбутнього вчителя з акцентом на педагогіку травмо-інформованого навчання (Soto, 2024). Такий підхід дозволяє сформувати здатність до гнучкої педагогічної взаємодії, забезпечує готовність до роботи в умовах емоційної напру-

Таблиця 1

Етапність становлення готовності вчителя початкових класів до роботи з учнями, які постраждали від війни (травмо-інформоване навчання)

<i>Зміст підготовки</i>	<i>Форми реалізації</i>	<i>Результат</i>
Ознайомлювальний етап		
Формування уявлення про травматичний досвід та його прояви у дітей молодшого шкільного віку	Лекції, аналіз наукових джерел	Розуміння особливостей психоемоційного стану учнів в критичних умовах
Аналітичний етап		
Оцінювання власних дій та їх ефективності (педагогічна рефлексія)	Обговорення, самоаналіз, супервізія	Розвиток рефлексивних умінь
Практичний етап		
Відпрацювання педагогічних дій у різних критичних ситуаціях	Практичні кейси, тренінги, рольові ігри, проекти	Формування навичок взаємодії з учнями з травмами війни
Комунікативний етап		
Формування навичок ефективного педагогічного спілкування	Моделювання ситуацій, групова робота	Розвиток довірливої взаємодії, емпатії
Підтримувальний етап		
Розвиток емоційної стійкості та саморегуляції	Психологічні вправи, тренінги, мікронавчання	Запобігання емоційному виснаженню, психологічна стійкість у стресових ситуаціях війни

Джерело: створено авторами

ги та сприяє створенню підтримувального освітнього середовища (*Державна служба якості освіти України, 2022*). Водночас сформованість компетентностей має реалізовуватися у конкретних педагогічних діях, спрямованих на підтримку дітей, які переживають стрес, кризові стани або наслідки травматичних подій в умовах воєнного стану.

Практична діяльність учителя за таких умов передбачає, насамперед, вміння своєчасно розпізнавати зміни у поведінці, емоційному стані та пізнавальній активності дитини, що можуть свідчити про наявність травматичного досвіду. До таких проявів належать: різкі зміни поведінки, підвищена тривожність або агресивність, труднощі концентрації уваги, ізоляція, порушення сну та апетиту (*Budnyk, Kotyk et al., 2024*). Виявлення зазначених ознак дає змогу своєчасно організувати підтримку, запобігти поглибленню негативних станів та забезпечити адаптацію ди-

тини до освітнього середовища (*Освіторія. Медіа, 2024*).

Ефективна педагогічна взаємодія з такими учнями передбачає дотримання чітких орієнтирів діяльності вчителя, серед яких ключовими є створення сприятливого психологічного клімату в класі, формування довірливих відносин, залучення дитини до різних видів діяльності та співпраця з батьками і фахівцями. Важливим є також використання підтримувальних стратегій поведінки, зокрема уважного слухання, емоційної підтримки, допомоги у розумінні власних переживань, а також уникнення знецінення, тиску чи примусу. Такий підхід дозволяє знизити рівень емоційної напруги, сприяє відновленню відчуття безпеки та формуванню довіри до освітнього середовища (*Державна служба якості освіти України, 2022*).

З урахуванням зазначеного, практична діяльність майбутнього учителя має ґрунтуватися на використанні

різноманітних методів педагогічної взаємодії, спрямованих на стабілізацію емоційного стану дитини, розвиток її соціальних навичок та залучення до навчального процесу (*табл. 2*).

Аналіз представлених методів засвідчує, що ефективність педагогічної взаємодії з учнями, які мають травматичний досвід, визначається системним застосуванням підтримувальних стратегій, орієнтованих на забезпечення безпеки, передбачуваності та емоційної підтримки. Поєднання різних методів дозволяє не лише стабілізувати психоемоційний стан дитини, а й забезпечити її активну участь у навчальному процесі, сприяючи відновленню пізнавальної діяльності та соціальної взаємодії (*Mills та інші, 2024*). Водночас результативність такої взаємодії значною мірою залежить від послідовності дій учителя, його здатності своєчасно розпізнавати ознаки емоційного напруження, адекватно реагувати на поведінкові прояви та обирати

Таблиця 2

Методи педагогічної взаємодії з учнями початкових класів, які мають травматичний досвід

Методи	Зміст застосування	Педагогічна реалізація	Очікуваний результат
Організація безпечного освітнього середовища	Створення стабільних і передбачуваних умов навчання	Чіткий розклад, зрозумілі правила, облаштування «безпечного місця»	Зниження тривожності, відчуття захищеності
Ритуали та повторюваність дій	Формування передбачуваності та структури	Початок уроку за сталою схемою, регулярні паузи, повторювані активності	Відчуття контролю, зменшення напруги
Арт-діяльність	Вираження емоцій через творчість	Малювання, ліплення, творчі завдання	Емоційне розвантаження, зниження напруги
Ігрові методи	Розвиток взаємодії через гру	Сюжетно-рольові ігри, рухливі вправи	Покращення соціалізації, включеність у діяльність
Вербалізація емоцій	Усвідомлення і проговорення переживань	Обговорення, запитання, вправи на визначення емоцій	Розвиток емоційної грамотності, формування довіри
Дихальні вправи та заспокоєння	Зниження емоційного напруження	Вправи на глибоке дихання, рахунок паузи	Стабілізація стану, відновлення контролю
Фізична активізація	Зняття напруги через рух	Руханки, вправи на розтягування, ритмічні рухи	Зменшення стресу, підвищення активності
Підтримувальна комунікація	Формування довірливих відносин	Уважне слухання, підтримка без оцінювання	Зміцнення довіри, емоційна стабільність

Джерело: створено авторами.

відповідні способи підтримки. Важливим є дотримання принципів ненасильницької комунікації, уникнення знецінення переживань дитини та створення умов для безпечного вираження емоцій. Такий підхід сприяє поступовому відновленню відчуття контролю, довіри до оточення та впевненості у власних можливостях (Будник, 2024). Крім того, ефективна педагогічна взаємодія передбачає інтеграцію освітніх і підтримувальних практик, що охоплюють організацію навчального середовища, використання стабілізаційних вправ, залучення дітей до спільної діяльності та налагодження взаємодії з батьками і фахівцями супроводу. Це забезпечує комплексний вплив на розвиток дитини та створює умови для її адаптації в освітньому середовищі (Будник, 2023).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений теоретичний аналіз та узагальнення наукових джерел засвідчують, що впровадження травмо-орієнтованого підходу в систему професійної підго-

товки майбутніх учителів початкової школи є об'єктивною необхідністю в умовах воєнного стану. Встановлено, що травмо-орієнтований підхід визначає загальну філософію педагогічної діяльності, спрямовану на розуміння впливу травматичного досвіду на розвиток дитини, тоді як травмо-інформоване навчання виступає практичним механізмом його реалізації в освітньому середовищі. З'ясовано, що ефективність педагогічної взаємодії з дітьми, які зазнали травм війни, значною мірою залежить від здатності вчителя створювати безпечне, передбачуване та емоційно підтримувальне освітнє середовище, демонструвати емпатію, застосовувати гнучкі методи навчання та забезпечувати психоемоційну підтримку учнів. Особливого значення набуває формування травмо-чутливої компетентності майбутнього педагога, що передбачає поєднання теоретичних знань, практичних умінь, рефлексивних здібностей та емоційної стійкості.

Обґрунтовано, що професійна

підготовка майбутніх учителів повинна бути цілісною та поетапною, охоплюючи ознайомлювальний, аналітичний, практичний, комунікативний і підтримувальний етапи, що забезпечують поступове формування готовності до роботи з учнями, які мають травматичний досвід. Визначено, що системне застосування методів педагогічної взаємодії, орієнтованих на безпеку, довіру та підтримку, сприяє стабілізації емоційного стану дітей, їх адаптації до освітнього процесу та відновленню навчальної активності. Таким чином, сучасний учитель початкової школи має виступати не лише транслятором знань, а й суб'єктом психоемоційної підтримки, здатним забезпечити гармонійний розвиток дитини в умовах травматичних викликів війни, що підтверджується результатами дослідження.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у моделюванні практичних аспектів підготовки майбутніх учителів до реалізації травмо-інформованого навчання в умовах

воєнного та післявоєнного періодів у початковій школі України. Подальші дослідження у зазначених напрямках сприятимуть удосконаленню системи педагогічної освіти, підвищенню професійної готовності вчителів та забезпеченню ефективної підтримки дітей, які пережили травматичний досвід війни.

ЛІТЕРАТУРА

Бахтин, Т. (2025). Мінімізація наслідків впливу війни в Україні на психофізичне здоров'я дітей молодшого шкільного віку. Сучасна початкова освіта (с. 226-228). <https://hoippo.km.ua/wp-content/uploads/2025/07/бірник-2025-Початкова-освіта.pdf>

Головатенко, Т. (2023). Тенденції підготовки вчителів до впровадження травма-інформованого навчання: досвід розвинених країн. Освітологія, 12(12), 42-54. <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2023.12.4>

Державна служба якості освіти України. (2022, 18 серпня). Безпечне освітнє середовище: Нові виміри безпеки. <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/>

Зликов, В., Лукомська, С., Євдокимова, Н., & Ліпінська, С. (2023). Діти і війна: монографія. Вид. ПП Лисенко М. М.

Освіторія.Медіа. (2024, 13 вересня). Поради вчителям: як підтримати дітей після психологічної травми. <https://osvitoria.media/experience/rozpiznaemosymptomutramatyzatsiyi-stvoryuyemo-bezpechnyj-prostir-dlya-navchannya-ta-dopomagaemos-dityam-vporatysya-zi-svoyimy-emotsijnnymy-reaktsiyamy-praktychni-porady-ta-vpravy-vid-psyhologiv-dl/>

Budnyk, O. (2023). Features of the organization of the educational process in Ukrainian universities in the conditions of war: Public challenges and realities. In A. Akimjak & I. Shcherbiak (Eds.), *Transformational processes of the social and humanitarian sphere of modern Ukraine in the conditions of war: Challenges, problems and prospects* (pp. 129-140). Verbum. <https://doi.org/10.54937/2023.9788056110096>

Budnyk, O. (2024). Problems of professional activity of teachers working with students with disabilities: Challenges of the Russian-Ukrainian war. In O. Budnyk & S. Sydoriv (Eds.), *The space of inclusive education: Voices from Ukraine and beyond* (pp. 272-281). BRILL. https://doi.org/10.1163/9789004688131_029

Budnyk, O., Kotyk, M., Fomin, K., Popeniuk, Y., Lytvyn, I., & Matsuk, L. (2024). Rural education in times of war: The case of Ukraine. *Brazilian Journal of Rural Education*, 9, Article e19195. <https://doi.org/10.70860/ufmt.rbec.e19195>

Craig, S. E. (2016). *Trauma-sensitive schools: Learning communities transforming children's lives*, K-5. Teachers College Press.

Culshaw, A., & Bodfield, K. (2025). Trauma-informed education: A case for compassion-focused teaching. *Pastoral Care in Education*, 43(2), 186-197. <https://doi.org/10.1080/02643944.2024.2318776>

Matvienko, O. (2025). Trauma-informed education in a global context: Interdisciplinary approaches to building resilience in primary school students. *Proceedings of the International Scientific Conference*, 39-41. <https://doi.org/10.64076/iedc250724.094>

Mills, D., Schmid, A., Lewander, D., et al. (2024). Expanding trauma education during war: Pediatric trauma fundamentals training in Ukraine. *Frontiers in Public Health*, 12, Article 1448075. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1448075>

Somo, C. M. (2024). The Mental Well-Being and Inclusion of Refugee Children: Considerations for Culturally Responsive Trauma-Informed Therapy for School Psychologists. *Education Sciences*, 14, 249. <https://doi.org/10.3390/educsci14030249>

Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2014). SAMHSA's concept of trauma and guidance for a trauma-informed approach. <https://www.ncatsn.org/resources/samhsas-concept-of-trauma-and-guidance-for-a-trauma-informed-approach>

UNICEF. (2024). *Life for children during the war: Wave 3*, September

2023. <https://www.unicef.org/ukraine/en/documents/life-children-during-war>

World Health Organization. (2023). *Strengthening national capacity for mental health and psychosocial support during the war: WHO support to Ukraine in 2022*. https://cdn.who.int/media/docs/default-source/mental-health/special-initiative/who-mhpss-support-to-ukraine_feb_2023.pdf

REFERENCES

Bakhtyn, T. (2025). Minimizatsiia naslidkiv vplyvu viyny v Ukraini na psykhofizychne zdorovia ditei molodshoho shkilnoho viku [Minimizing the consequences of the impact of the war in Ukraine on the psychophysical health of primary school children]. In *Suchasna pochatkova osvita [Contemporary primary education]* (pp. 226-228). <https://hoippo.km.ua/wp-content/uploads/2025/07/3бірник-2025-Початкова-освіта.pdf>

Budnyk, O. (2023). Features of the organization of the educational process in Ukrainian universities in the conditions of war: Public challenges and realities. In A. Akimjak & I. Shcherbiak (Eds.), *Transformational processes of the social and humanitarian sphere of modern Ukraine in the conditions of war: Challenges, problems and prospects* (pp. 129-140). Verbum. <https://doi.org/10.54937/2023.9788056110096>

Budnyk, O. (2024). Problems of professional activity of teachers working with students with disabilities: Challenges of the Russian-Ukrainian war. In O. Budnyk & S. Sydoriv (Eds.), *The space of inclusive education: Voices from Ukraine and beyond* (pp. 272-281). BRILL. https://doi.org/10.1163/9789004688131_029

Budnyk, O., Kotyk, M., Fomin, K., Popeniuk, Y., Lytvyn, I., & Matsuk, L. (2024). Rural education in times of war: The case of Ukraine. *Brazilian Journal of Rural Education*, 9, Article e19195. <https://doi.org/10.70860/ufmt.rbec.e19195>

Craig, S. E. (2016). *Trauma-sensitive schools: Learning communities transforming children's lives*, K-5. Teachers College Press.

- Culshaw, A., & Bodfield, K. (2025). Trauma-informed education: A case for compassion-focused teaching. *Pastoral Care in Education*, 43(2), 186-197. <https://doi.org/10.1080/02643944.2024.2318776>
- Derzhavna sluzhba yakosti osvity Ukrainy. (2022, August 18.). Bezpechne osvitnie seredovyshe: Novi vymiry bezpeky [Safe educational environment: New dimensions of safety]. <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovyshe-novi-vim/>
- Holovatenko, T. (2023). Tendentsii pidhotovky vchyteliv do vprovadzhennia trauma-informovanoho navchannia: Dosvid rozvynenykh krain [Trends in teacher preparation for the implementation of trauma-informed teaching: Experience of developed countries]. *Osvitohiia*, 12(12), 42-54. <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2023.12.4>
- Matviienko, O. (2025). Trauma-informed education in a global context: Interdisciplinary approaches to building resilience in primary school students. *Proceedings of the International Scientific Conference*, 39-41. <https://doi.org/10.64076/iedc250724.094>
- Mills, D., Schmid, A., Lewander, D., et al. (2024). Expanding trauma education during war: Pediatric trauma fundamentals training in Ukraine. *Frontiers in Public Health*, 12, Article 1448075. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1448075>
- Osvitoria.Media. (2024, September 13). Porady vchyteliu: Yak pidtrymaty ditei pislia psykholohichnoi travmy [Advice for teachers: How to support children after psychological trauma]. <https://osvitoria.media/experience/rozpiznaye-mo-symptom-y-travmatyzatsiyi-stvoryuyemo-bezpechnyj-prostir-dlya-navchannya-ta-dopomogayemo-dityam-vporatysya-zi-svoyimy-emotsijnymy-reaktsiyamy-praktychni-porady-ta-vpravy-vid-psyhologiv-dl/>
- Somo, C. M. (2024). The Mental Well-Being and Inclusion of Refugee Children: Considerations for Culturally Responsive Trauma-Informed Therapy for School Psychologists. *Education Sciences*, 14, 249. <https://doi.org/10.3390/educsci14030249>
- Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2014). SAMHSA's concept of trauma and guidance for a trauma-informed approach. <https://www.nctsn.org/resources/samhsas-concept-of-trauma-and-guidance-for-a-trauma-informed-approach>
- UNICEF. (2024). Life for children during the war: Wave 3, September 2023. <https://www.unicef.org/ukraine/en/documents/life-children-during-war>
- World Health Organization. (2023). Strengthening national capacity for mental health and psychosocial support during the war: WHO support to Ukraine in 2022. https://cdn.who.int/media/docs/default-source/mental-health/special-initiative/who-mhpss-support-to-ukraine_feb_2023.pdf
- Zlyvkov, V., Lukomska, S., Yevdokymova, N., & Lipinska, S. (2023). *Dity i viina: monohrafiia*. Vyd. PP Lysenko M. M.

Стаття надійшла

